

ZDENĚK JIROTKA

SATURNIN

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Myslím, že jsem se už zmínil, že mám tetu jménem Kateřina. Neštěstí nechodí po horách, ale po lidech. Teta Kateřina má syna. Je mu 18 let a jmenuje se Milouš. Neštěstí nechodí nikdy samo. Teta je vdova a Milouš je sirotek, protože strýc František před deseti lety zemřel. Jistě nelituje, že to udělal. Poslouchat celý život přísloví, pořekadla a zrnka moudrosti není maličkost.

...

Když jsem se jednou tety ptal, jestli už přemýšlela o tom, čím Milouš bude, naznačila mi nejdříve, že to není moje starost, a potom střízlivě řekla, že Milouš překrásně bruslí. Kdybych prý viděl ty figury, no unikum. Ta odpověď se mi zdála podivná. I kdyby tomu bylo tak, jak teta říká, co bude, proboha, dělat v létě?

Potom teta změnila téma rozhovoru a vzpomínala na svého nebožtíka muže. Vykládala mi o něm, jako kdybych ho byl jakživ neviděl. Já se naň pamatuji velice dobře. Byl to podivuhodný človíček. Vystřídal překvapující množství povolání z toho důvodu, že považoval za nedůstojné, aby někoho poslouchal. Teta tomu říkala vrozená hrdost. O postavení, které si nakonec získal, se mínění rozcházejí.

Teta Kateřina říká, že byl vědeckým pracovníkem. Já jsem toho názoru, že měl malou továrničku na nějaké čisticí prostředky, a Saturnin jednou řekl, že podle toho, co slyšel, to byla továrna na katastrofy. Skoro bych řekl, že máme pravdu všichni.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je v první čtvrtině knihy, když k vypravěči a Saturninovi přijde na loď teta Kateřina se svým synem Miloušem.

Vypravěč se rozhodne, že si najme sluhu. Netuší však, že se jeho život rázem změní. Zprvu mu galantní sluha Saturnin oznámí, že ho odstěhoval na loď a jeho starý byt prodal. Později se k nim na hausbót nastěhuje teta se synem Miloušem, kterých se sluha zbaví mávnutím ruky. Tím začíná vlna nevšednosti.

Saturnin o svém pánovi začne vyprávět, že je velkým dobrodruhem a že má zalíbení v lovu divokých šelem, čímž svého pána dostává do nelehkých situací. Vypravěč, jehož jméno nebylo v knize zmíněno, je spíše flegmatický člověk, který má vybrané chování správného gentlemana. Na tenisovém kurtu se setkává se slečnou Barborou a zároveň se do ní zamiluje. Slečna Barbora vyniká i ve vaření a vždy oplývá dobrou náladou. Bylo jasné, že i ona má jisté zalíbení ve vypravěči, ale tehdejší doba si spíše vymáhala pozornost muže k ženě.

Později jsou pán a Saturnin pozváni k dědečkovi, aby tam strávili několik týdnů. Spolu s nimi se tam objevují i další postavy, např. slečna Barbora a doktor Vlach. A také tam začíná velké dobrodružství. Most, který je u domu, je pod vodou, a tak se naši hrdinové snaží využít se zásobami jídla, jež mají k dispozici. Saturnin se ovšem plně zhostí svých „povinností“ a vypíná přívod elektřiny. Jeho vynalézavost nezná meze. Přiměje Milouše, aby dědovi přinesl červy, později ho zamyká v pokoji, a tím se rozpoutává vlna groteskních situací. Když dochází zásoby, všichni se rozhodnou, že vyrazí pro zásoby přes kopec do srubu doktora Vlacha. Překonají nástrahy a dědeček si pohmoždí nohu. Jednu noc přespávají na louce a další den ke konci výpravy se ocitají na druhé straně potoka, přes který vede již nový most. V pohodlí domova si děda vymyslí lest, jak vyžrát na tetu Kateřinu,

a začne hrát, že se zbláznil. Celý příběh končí tím, že se Saturnin rozhodne na nějakou chvíli zůstat u dědečka.

- **téma a motiv**

téma: teta Kateřina a strýcova továrna

motivy: přísloví, bruslení, čisticí prostředky

- **časoprostor**

prostor: Praha, hausbót na Vltavě, dědečkova chata

čas: 20.–30. léta 20. století

- **kompoziční výstavba**

Kniha je rozdělena do kapitol, na začátku každé kapitoly je stručný obsah.

Děj je vyprávěn chronologicky.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, humoristický román

- **vypravěč / lyrický subjekt**

ich-forma (vypravěčem je Saturninův pán, v seriálu má jméno Jiří Audrlický, v knize jméno nemá)

- **postava**

pán Saturnina – jeho jméno je nám po celou dobu příběhu zamlčeno; jedná se o mladého pána (asi třicátníka) z Prahy: gentleman, který prožívá svůj poněkud nudný život, ovšem pouze do doby, než přijme nevyzpytatelného sluhu Saturnina; zamilovává se do slečny Barbory, s níž pak tráví i dovolenou u svého dědy

Saturnin – hlavní a klíčová postava celého příběhu; jedná se o sluhu, který zavádí svého pána (a nejen jeho) do neuvěřitelných situací; ovšem nejedná se o žádného trumberu, který to dělá ze své nešikovnosti; vše si pečlivě rozmýšlí a jedná podle svého uvážení; umí si se vším poradit, je chytrý, vynalézavý; pohrává si s lidmi ve svém okolí a připravuje jim mnoho dobrodružství, o která mají podle něj nouzi.

tetička Kateřina – velice komická postava; vypočítavá vdova, která se neustále snaží přimět dědu, aby jí přiznal v závěti velký podíl majetku; je schopna udělat opravdu vše pro to, aby se dědovi zalíbila a podmanila si jej; její řeč se skládá z moudrostí a přísloví, které si neodpustí skoro za žádné situace; má syna Milouše, jenž jí je zcela oddán

slečna Barbora – elegantní mladá dáma, která se věnuje tenisu; jezdí ve svém rapidu; jedná se o vypravěčovu velkou lásku, do níž je ovšem zamilován i Milouš

Milouš – syn tetičky, mladý měšťák, který je omezený a snaží se působit sebejistě a statečně; jedná se o další loutku, z níž si Saturnin dělá legraci

doktor Vlach – vzdělaný a inteligentní postarší muž, který o všech věcech kolem sebe přemýšlí a komentuje je; používá vznešenější jazyk, v němž je použito více životního moudra

dědeček – starý muž, bohatý jak svými zkušenostmi posbíranými za svého života, tak i opravdovým jměním; baví se tím, že spolu jeho příbuzní bojují o jeho majetek, který by jim mohl být připsán po jeho smrti; často vypráví své příběhy z mládí; tropí si žerty z tetičky Kateřiny, již obalamutí, že se zbláznil

- **vyprávěcí způsoby**

pásmo vypravěče v ich-formě

nepřímá řeč: potom střízlivě řekla, že Milouš překrásně bruslí. Kdybych prý viděl ty figury, no unikum.

- **typy promluv**

monolog vypravěče

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

přísluví *Neštěstí nechodí po horách, ale po lidech.; Neštěstí nechodí nikdy samo.*

řečnická otázka *I kdyby tomu bylo tak, jak teta říká, co bude, proboha, dělat v létě?*

archaismus *naň*

anglický humor *Strýc František před deseti lety zemřel. Jistě nelituje, že to udělal.*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

hyperbola *překrásně bruslí*

přírovnání *Vykládala mi o něm, jako kdybych ho byl jakživ neviděl.*

Literárněhistorický kontext

• kontext autorovy tvorby

- autor tvořil v 1. a v 2. polovině 20. století

Zdeněk Jirotka (1911-2003)

- spisovatel a fejetonista, autor humoristické literatury a rozhlasových her
- narozen v Ostravě, nedostudoval reálku, vyučil se zedníkem
- maminka Žofie, otec měl reklamní agenturu
- maturoval na Stavební průmyslové škole v Hradci Králové
- vstoupil do armády, sloužil v řadě měst (Olomouc, Brno, Banská Bystrica, Košice, Vyškov)
- na začátku okupace pracoval na Ministerstvu veřejných prací
- od roku 1940 pracoval v Lidových novinách, po válce ve Svobodných novinách a Dikobraze
- od roku 1942, po úspěchu Saturnina, spisovatelem z povolání
- v 50. letech pracoval v Československém rozhlase
- byl členem PEN-klubu
- hrál malou roli ve filmech *7 zabitých* a *Přehlídce velím já!*
- podílel se na televizním a rozhlasovém pořadu Sedmilháři
- s manželkou tvořili dokonalý pár: „Když slavili 25. výročí svatby, zeptala se paní Jirotková svého muže, zda ji má ještě rád stejně, jako když se brali. A on na to odpověděl: „Jak o tom tak přemýšlím, mám tě rád ještě víc, protože tehdy bych bez tebe mohl žít a teď už si to neumím představit...“
- má děti Hanu a Zdeňka
- zemřel v Praze

- využití typického anglického humoru
- vtipnost spočívá v domýšlení situací

Muž se psem, 1944 – humorná parodie na detektivní román o hloupých podvodnících a neomylném amatérském detektivovi, který odhalí zločince

Profesor biologie na žebříku, 1956 – sbírka anekdot a kratších povídek z let 1951 až 1955; s humorným nadhledem si všímají záporných jevů naší současnosti

Sedmilháři, *Pravidla se změnila* – soubory povídek
rozhlasová hra *Hvězdy nad starým Vavrouchem*

• literární / obecně kulturní kontext

Literatura 2. poloviny 20. století - humoristická literatura

- důraz je kladen na zesměšnění, kritiku, na záporné lidské vlastnosti
- základem je zesměšnění módních literárních forem

Humoristická literatura:

Vladislav Vančura (1891–1942)

* Háj u Opavy, vyrostl v Praze

- český spisovatel, dramatik, filmový režisér
- původním povoláním lékař
- studia práv, poté medicíny
- v květnu 1942 zatčen a poté zastřelen v Kobylisích

dílo: *Rozmarné léto* – humoristická novela z městečka Krokovy Vary

Karel Poláček (1892–1944)

* Rychnov nad Kněžnou, soudničkář a fejetonista v Lidových novinách

- židovský původ, zahynul roku 1944 v Osvětimi
  - považován za tvůrce sloupku (přinesl něco mezi fejetonem a povídkou)
- tvorba pro děti: *Edudant a Francimor*, *Bylo nás pět*

humoristické knihy: *Michelop a motocykl*, *Muži v ofsajdu*
Židovské anekdoty – rád vyprávěl vtipy

Eduard Bass (1888–1946)

spisovatel, novinář, redaktor, herec, autor textů pro kabaret

Klapzubova jedenáctka – moderní humoristická pohádka pro mládež

Cirkus Humberto – jediný autorův román, hodnocen nejvyšš

Karel Čapek (1890–1938)

- žurnalista, prozaik, dramatik, překladatel, kritik, esejista, cestovatel, psal knihy pro děti

- po škole vychovatel => knihovník Národního muzea => do r. 1938 redaktor Národních listů a Lidových novin, ve Vinohradském divadle 1921–23 jako dramaturg a režisér

- zvolen prvním předsedou československého PEN klubu (celosvětové sdružení spisovatelů)

humoristické knihy: *Povídky z jedné kapsy*, *Povídky z druhé kapsy*, fejetony *Zahradníkův rok*, *Jak se co dělá*, *Měl jsem psa a kočku*

Jaroslav Žák (1906–1960)

- autor humoristických próz

- vystudoval latinu a francouzštinu

- středoškolský profesor (gymnázium Jaroměř)

Dílo: romány ze školního prostředí *Študáci a kantoři*, *Cesta do hlubin študákovy duše*, povídky *Svět se mění nenápadně*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Podle toho, že se v ději objevuje jméno sluhy Saturnina, který je hlavní postavou.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Autor se vysmívá tvůrcům otřepaných románů a některým lidským vlastnostem. Jeho cílem bylo pobavit čtenáře jednotlivými situacemi, slovy a komikou.

- **pravděpodobný adresát:**

Kniha je určena pro jakéhokoli čtenáře, který se rád pobaví a zasměje. Kniha je pro jakoukoliv věkovou kategorii. Do děje se nedá zamotat, je přehledný a dobře se zapamatuje.

- **určení smyslu díla:**

Autorova hlavní myšlenka byla napsat zajímavý humoristický román s dalšími různými motivy (láska, boj o dědictví).

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Bylo to jeho první dílo. Nutno říci, že ve své další tvorbě tento román už nepřekonal, na jeho úspěch navázala jen o rok později kniha *Muž se psem*, v níž pro změnu parodoval detektivní žánr.

Dílo bylo inspirováno anglickým dílem autora Pelham Grenville Woodehouse – povídky, v nichž vystupuje sluha Jeeves.

- **tematicky podobné dílo:**

parodie: Jiří Brdečka: *Limonádový Joe*

satira: Miroslav Švandrlík: *Černí baroni aneb Válčili jsme za Čepičky*, Jaroslav Hašek: *Osudy dobrého vojáka Švejka*

humoristická próza: Ladislav Pecháček: *Amatéři aneb Jak svět přichází o básníky* (natočena filmová tetralogie)

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Komedii Saturnin natočil roku 1994 režisér Jiří Věřčák. Hlavní roli Saturnina ztvárnil Oldřich Vízner. Film je hodnocen 84 % – je velice zdařilý.